

УДК 37.014.5

О. І. Андрійчук,
старший викладач

(Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти)

ПІДХОДИ ДО ТЕСТОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Метою даної статті є презентація можливих шляхів розв'язання проблеми вимірювання історичної компетентності учнів, яка характеризується високою якістю навчальних умінь, можливістю встановлення учнем зв'язків між знаннями та реальною ситуацією, здатністю знаходити процедуру (метод), що допомагає вирішенню проблеми. Розглянуто роль тестування, яке в сучасних умовах є одним із найбільш технологічних засобів оцінювання навчальних досягнень учнів. Визначено, що отримання достовірних критеріїв вимірювання історичної компетентності залишається актуальним питанням дидактики.

Серед основних завдань сучасної загальноосвітньої школи державні нормативні документи визначають виховання "національно свідомої, вільної, демократичної, життєво і соціально компетентної особистості", формування "загальнонаукової, загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентностей на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво, оволодіння засобами пізнавальної і практичної діяльності" [1].

Педагогічною наукою загалом здійснено значний поступ у розвитку компетентнісного підходу до освіти. У вітчизняній педагогічній науці теорію компетентностей останнім часом розробляють І. Бех, О. Пометун, Л. Сохань, А. Хуторської. Так, О. Пометун під компетентністю розуміє спеціальним шляхом структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати, і розв'язувати незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності [2: 15-24].

Проте орієнтація навчання на набуття ключових компетентностей потребує розв'язання проблеми оцінювання сформованості компетентності учнів, яка на сьогодні залишається не достатньо дослідженою.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники (І. Єрмаков, В. Кальней, О. Локшина, Дж. Равен, І. Фішман, Г. Цукерман, С. Шишов та ін.) складність оцінювання пояснюють тим, що компетентність не можна розуміти як суму загальнонавчальних знань та умінь, оскільки компетентність є складним багатограним утворенням особистості, інтегрованою якістю, що ґрунтується на знаннях, уміннях, способах діяльності, ціннісних орієнтаціях учнів. Вона поєднує когнітивну, емоційну, діяльну, особистісну та соціальні складові. Критеріальною характеристикою компетентності особистості є готовність до реалізації інтегрованих складових у соціальному вимірі. Дієвість її складових при вирішенні життєвих питань і визначає успішність учня, його компетентність.

У зв'язку з цим, методики відстеження рівнів сформованості компетентності мають визначити ступінь дієвості, корисності, застосовності набутого учнем у навчанні.

Російські дослідники [3], відстежуючи рівні сформованості ключових компетентностей учнів, застосовують зовнішню та внутрішню оцінки. Внутрішнє оцінювання здійснюється в ході виконання проекту на підставі аналізу робочих листів проектної діяльності, спостереження за презентацією, консультаціями, груповою роботою. Зовнішня оцінка представлена стандартизованим тестом і використовується для з'ясування рівня засвоєння ключових компетентностей учнів класу, паралелі або школи загалом. Стандартизований тест компетентності перевіряє, як зазначають автори, "діяльність, а не інформацію".

Сучасні підходи до оцінювання, пов'язані з потребами особистісно-орієнтованого характеру навчання та реального розвитку учня, потребують від учителя, насамперед, чіткого формулювання завдань оцінювання. Такими завданнями вважаються:

- показати учням, як вони досягли мети уроку;
- визначити найкращих за результатами учнів;
- стимулювати мотивацію учнів до навчання і отримання знань;
- визначити рівень здібностей учнів;
- визначити, чи є необхідність у додатковому навчанні або перенавчанні;
- поставити оцінки (в балах).

Методика оцінювання знань, умінь та навичок має відповідати меті та методиці викладання курсу.

Оцінювання результатів навчання учнів історії за програмою передбачає оцінювання засвоєних ними знань і сформованих умінь та навичок за критеріями, затвердженими Міністерством освіти та науки України, з урахуванням вимог відповідного рівня підготовки.

Оцінювання рівня сформованості компетентності учнів, за висновками Г. Савельєвої, можна здійснювати у вигляді тестової, ситуаційної, рейтингової і моніторингової моделей. Найбільш прийнятною для загальноосвітньої школи ми вважаємо тестову модель.

Теорія і практика використання предметних тестів навчальних досягнень достатньо розвинена, хоча вони постійно модифікуються та вдосконалюються. Головний напрям удосконалення цих тестів полягає

в конструюванні завдань із заданими характеристиками і створенні тестів високої якості (валідності, надійності, складності, розподільної здатності, точності тощо). Тест на компетентність – це інструмент оцінювання, що визначає, чи досягнув тестований мінімуму стандартних навичок і знань, а також чи можна його переводити до наступного класу, атестувати. Але методика розробки та використання тестів для оцінювання сформованості предметної історичної компетентності учнів ще потребує додаткового глибокого вивчення. Саме цій проблемі і присвячена наша стаття.

Мета статті – розкриття основних підходів до створення компетентісно орієнтованих тестів з історії з метою визначення рівнів сформованості (встановлення дієвості знань, умінь, навичок; готовності та здатності учнів вирішувати на їх основі життєві ситуації) історичної компетентності учнів.

Поняття "компетентність" по-різному тлумачать сучасні дидакти та методисти. Переважна більшість з них визначають компетентність як інтегрований результат пізнавальної діяльності учня, що формується у процесі шкільної навчально-виховної взаємодії. Розрізняють загальноосвітню та загальнопредметну компетентності.

О. Пометун компетентність визначає як складну інтегровану характеристику особистості, під якою розуміється сукупність знань, умінь, навичок, ставлень, а також досвіду, що разом дає змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності [4]. Поняття "компетентність" має конкретно-історичну визначеність і може оцінюватися лише у практичній діяльності.

Комплексним показником рівня навчальних досягнень з історії вважається історична компетентність учнів – їх загальна здатність пізнавати минуле, що базується на знаннях, досвіді, здібностях, набутих завдяки навчанню. Такими компетентностями є: хронологічна – передбачає орієнтування в історичному часі; просторова – передбачає вміння орієнтування в історичному просторі; інформаційна – передбачає вміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, виявляти різні точки зору, критично аналізувати; логічна – передбачає вміння визначати і застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснень історичних фактів, явищ, процесів; аксіологічна – передбачає вміння формулювати оцінки і версії історичних подій відповідно до загальнолюдських цінностей певного часу та певної групи людей [5]. Як показує практика, для створення тестових завдань найкраще підходить принцип поєднання складових компетентності (знань, умінь і навичок) та їх компонентів у вигляді означених вище категорій. Тобто, еволюція тестових завдань відбувається шляхом від знань до умінь і навичок через призму категорій історичної хронології, термінології, персоналістики, географії, джерелознавства та культурології.

Формулювання очікуваних результатів уроку – принциповий момент компетентісного підходу до навчання на уроках історії. Щоб сприяти успішності навчання, мета уроку має висвітлювати результати діяльності на уроці учнів, а не вчителя. Реалізація цієї мети здійснюється через розвиток основних складових історичної свідомості: історичного знання та історичного мислення. Становлення першої з них (історичного знання) відбувається внаслідок накопичення знань про головні історичні факти, події та процеси, їх оцінки та інтерпретації відповідно до усталених у певні часи цінностей як окремих людських груп, та людства загалом. Розвиток другої (історичного мислення) пов'язане з оволодінням способами розумових дій, необхідних для осягнення минулого, сучасного і прогнозування майбутнього. Це може бути бачення: зв'язків між історичними фактами, явищами і процесами (логічне мислення), подій, явищ і процесів під різними кутами зору (критичне мислення), нових аспектів змісту або нових способів розв'язання проблем (творче мислення); співпереживання людям, які опинилися у вирі тих чи інших історичних подій (емпатійне мислення) тощо.

Існує шість категорій, що становлять зміст історичних знань: хронологія, термінологія, персоналістика, історична географія, джерелознавство, відповідно до тем, – культурологія [6]. Виходячи з того, що вміння проявляються в процесі застосування знань, а навички – це автоматизовані вміння, то кожній категорії історичних знань відповідає категорія спеціальних історичних умінь та навичок.

На відміну від традиційних, тестові методи дають можливість оцінити структуру знань тих, хто випробовується. Оцінці структури знань надається велике значення в працях японських тестологів, які припускають, що не так важко оцінювати об'єм, як структуру знань. Однак така задача накладає певні вимоги на відбір змісту тексту, який би забезпечував уявлення про правильну, ідеальну структуру знань.

На думку психолога Н. Гронланда, першим кроком створення тесту є формулювання його мети. На жаль, багато авторів сучасних тестів цей крок ігнорують. Але відбір змісту тесту повинен мати чітку цільову спрямованість, інакше не можна розраховувати на його високу якість. Далі варто конкретизувати загальні цілі навчання для певного розділу, теми, тобто визначити те, що повинен знати і вміти учень на даному етапі навчання з певної теми. Оскільки цілі навчання при компетентісному підході недостатньо піддаються кількісному вимірюванню, варто встановити рівні досягнення цілей навчання, відхилення від яких сигналізує про відхилення від прогнозованої оптимальної траєкторії розвитку навчальної компетентності. Конкретизація навчальних цілей чітко виражена у стандартах та навчальних програмах з кожного предмета. Надалі розробляється план тесту. Цей крок називають розробкою специфікації тесту

[7: 151-153]. З цією метою найкраще використовувати двосторонню таблицю специфікацій, що пов'язує навчальні цілі із змістом курсу і конкретизує важливість кожного навчального результату. Вона забезпечує більшу гарантію високої змістовної та функціональної валідності тесту.

Валідність – комплексна характеристика тесту, що включає відомості про область досліджуваних явищ і репрезентативність використовуваної стосовно неї діагностичної процедури (Л. Бурлачук). Інакше кажучи, тест називається валідним, якщо він вимірює те, для вимірювання чого він призначений (П. Клайн). А. Анастасієв пише, що валідність тесту це поняття, яке вказує нам, що тест вимірює і наскільки гарно він це робить. На даному етапі фіксується структура, зміст перевірки і відсоткове співвідношення завдань у тесті.

Дуже важливо ввести однакові методи відбору змісту в практику роботи розробників тестів, якщо ставиться завдання оцінити якість структури знань. У цьому випадку тест будується на основі чітко структурованого змісту, тому що завдання тестів повинні відповідати вимогам державного стандарту, який відображає ідеально сплановану структуру знань.

Вимірювання рівня сформованості історичної компетентності провадиться через виявлення відповідності конкретних здатностей, сформованих в учня, відповідним процесуальним складовим предметної компетентності з історії. Доречно використовувати такий вид критеріально-орієнтованих тестів, який призначений для оцінювання частки від повного обсягу навчального матеріалу, який засвоїв учень. Передбачається, що в результаті навчання учень повинен отримати певну суму знань, умінь і навичок, що відповідають певному рівню сформованості компетентності в предметній області, що є областю змісту тесту, і умовно приймається за 100 %. Тоді рівень навчальних досягнень кожного випробуваного можна відобразити у відсотку від повного обсягу області змісту тесту.

Суть педагогічних вимірювань при оцінці сформованості компетентності з історії полягає не в порівнянні рівнів навчальних досягнень окремих учнів, а у фіксації досягнення (або не досягнення) кожним учнем певного рівня.

Для визначення рівнів сформованості компетентності учнів на уроках необхідно розробити критеріальні показники, які послужать оцінкою розвитку як окремих компонентів навчальної діяльності, так і їх системи загалом. Під критерієм нами розуміється ознака, на підставі якої можна здійснити оцінювання сформованості компонентів навчальної діяльності.

Ймовірно, на наш погляд, за деякими складовими тієї чи іншої компетентності учень може виявитися на більш високому або низькому рівні, ніж той рівень, який він демонструє загалом. Таким чином, можна відзначати досягнення учня, основні недоліки та успіхи в засвоєнні того чи іншого способу діяльності, включаючи показники попереднього і наступного рівнів по відношенню до того, де знаходиться учень.

Подвійний ефект у формуванні навчальної компетентності досягається в даному випадку структуруванням змісту навчального матеріалу з історії з чітко позначеними результатами навчання за рахунок використання тестування для оцінювання. Таке поєднання забезпечує поглиблення пізнавальних інтересів, розвиток рефлексивних здібностей учнів, поетапну перевірку рівня сформованості навчальної компетентності, індивідуалізацію навчання, формування мотивації досягнення, а значить, створення ситуації успіху, тобто максимального досягнення поставленої мети.

Аналіз педагогічної і методичної літератури дозволив виявити окремі технологічні підходи до тестового оцінювання історичної компетентності учнів. Отримання достовірних критеріїв вимірювання історичної компетентності залишається актуальним питанням дидактики. Інколи спостерігаються ситуації, коли педагогами-дослідниками ототожнюються результати оцінювання навчальних досягнень і результати оцінювання предметної компетентності учнів. Сьогодні триває пошук адекватних показників якості компетентісно-орієнтованих предметних методик оцінювання, які здатні реально відобразити досліджуване явище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи // Директор школи. – 2002. – № 1. – С. 11–15.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
3. Загребина М. Г. Тесты внешней оценки уровня сформированности ключевых компетентностей учащихся : [методическое пособие для руководителей и педагогов образовательных учреждений] / Загребина М. Г., Плотникова А. Ю., Севостьянова О. В., Смирнова И. В. ; [под ред. И. С. Фишмана]. – Самара, 2006. – Вып. 2. – 70 с.
4. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності : погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О. І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18–24.
5. Баханов К. О. Концептуальні засади дидактичної складової концепції шкільної історичної освіти в Україні [Електронний ресурс] / К. О. Баханов. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/238/84/>.
6. Островський В. Тестовий контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів з історії в контексті компетентнісного підходу / Валерій Островський // Історія в школах України. – 2010. – № 2. – С. 4–13.
7. Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика : [учебник для вузів] / Л. Ф. Бурлачук. – СПб. : Питер, 2006. – 351 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kontsepsiia 12-richnoi serednioi zagal'noosvitnioi shkoly [The Conception of the 12-Year Comprehensive School] // Dyrektor shkoly [The School Principal]. – 2002. – № 1. – S. 11–15.
2. Kompetentnisnyi pidhid u suchasni osviti : svitovi dosvid ta Ukrain'ski perspektyvy [The Competence-Based Approach in the Modern Education : the World's Experience and the Ukrainian Perspectives] / [pid zag. red. O. V. Ovcharuk]. – K. : K.I.S., 2004. – 112 s.
3. Zagrebina M. G. Testy vneshnei otsenki urovnia sformirovannosti kompetentnostei uchashchikhsia [The External Evaluation Level Tests of Pupils' Competence Formation] : [metodicheskoe posobie dlia rukovoditelei i pedagogov obrazovatel'nykh uchrezhdenii] / Zagrebina M. G., Plotnikova A. Yu., Sevostianova O. V., Smirnova I. V. ; [pod red. I. S. Fishmana]. – Samara, 2006. – Vyp. 2. – 70 s.
4. Pometun O. I. Formuvannia gromadianskoi kompetentnosti : pogliad z pozytsii suchasnoi pedagogichnoi nauky [The Civil Competence Formation : the Look from the View of the Modern Pedagogical Science] / O. I. Pometun // Visnyk program shkilnykh obminiv [The Journal of School Exchange Programmes]. – 2005. – № 23. – S. 18–24.
5. Bakhanov K. O. Kontseptual'ni zasady dydaktychnoi skladovoi kontseptsii shkil'noi istorichnoi osvity [Conceptual Bases of the Didactic Component of the School Historical Education] [Elektronnyi resurs] / K. O. Bakhanov. – Rezhym dostupu : <http://vuzlib.com/content/view/238/84/>.
6. Ostrovs'kyi V. Testovi kontrol' i otsiniuvannia navchalnykh dosiagnen' uchniv z istorii v konteksti kompetentnogo pidhodu [The Testing Control and the Evaluation of the Pupils' Educational Achievements in History in the Context of the Competence-Based Approach] / Valerii Ostrovs'kyi // Istoriiia v shkolakh Ukrainy [History in the Ukrainian Schools]. – 2010. – № 2. – S. 4–13.
7. Burlachuk L. F. Psikhodiagnostika [Psychodiagnostics] : [uchebnik dlia vuzov] / L. F. Burlachuk. – SPb. : Piter, 2006. – 351 s.

Матеріал надійшов до редакції 05.01. 2012 р.

Андрійчук О. І. Підходи к тестовому оцінюванню історической компетентности учеников.

Целью данной статьи является презентация возможных путей решения проблемы измерения исторической компетентности учеников, которая характеризуется высоким качеством учебных умений, возможностью установки учеником связей между знаниями и реальной ситуацией, способностью находить процедуру (метод), что помогает решению проблемы. Рассмотрена роль тестирования, которое в современных условиях является одним из наиболее технологичных средств оценивания учебных достижений учащихся. Выявлено, что получение достоверных критериев измерения исторической компетентности остается актуальным вопросом дидактики.

Andriichuk O. I. Approaches to the Test Assessment of Historical Students' Competence.

The purpose of this paper is to present possible ways of solving the problem of measuring the students' historical competence, which is characterized by the high quality of teaching skills, the ability to establish links between the student's knowledge and the real situation, the ability to find a procedure (method), which helps solving the problem. In the article the role of testing, which is one of the most technological ways of evaluating the students' educational achievements is analyzed. It is discovered that the obtaining the reliable criteria of measuring the historical competence is a current issue of didactics.